

דב צמיר ז"ל 1927-2016

דברי הספד – דב צמיר ז"ל

קולו של דב צמיר נדם

היה בינינו , ביני לבין דב, הסכם גינטלמני – דב אהב מאוד את המוסג גינטלמן - על פי ההסכם, הראשון שילך , השני יספיד אותו. רצה הגורל שאני השני. דב סבר שיחיה חיים ארוכים מאוד כדוגמת אביו אבל הגורל התאכזר לו והוא עוזב אותנו בגיל 89. אין זה מקרה שאנחנו עומדים כאן במקום הזה, בבית העלמין בברור חיל וטומנים כאן את דב. זה לא שהוא גר כאן וחי פה. הוא המציא את המקום הזה, ברור חיל.

דב היה איש חזון והיתה לו ראייה ארוכה מאוד. מבחינת ההיסטוריה. הוא הכריע הכרעות אישיות/ציבוריות. שהקימו עובדות היסטוריות. ההכרעות שלו סחבו אחריהן רבים, תומכים ותומכים פחות, כי הוא היה מנהיג.

היה בינינו , ביני לבין דב, הסכם גינטלמני – דב אהב מאוד את המוסג גינטלמן - על פי ההסכם, הראשון שילך , השני יספיד אותו. רצה הגורל שאני השני.

דב סבר שיחיה חיים ארוכים מאוד כדוגמת אביו אבל הגורל התאכזר לו והוא עוזב אותנו בגיל 89.

אין זה מקרה שאנחנו עומדים כאן במקום הזה, בבית העלמין בברור חיל וטומנים כאן את דב. זה לא שהוא גר כאן וחי פה. הוא המציא את המקום הזה, ברור חיל.

דב היה איש חזון והיתה לו ראייה ארוכה מאוד. מבחינת ההיסטוריה. הוא הכריע הכרעות אישיות/ציבוריות. שהקימו עובדות היסטוריות. ההכרעות שלו סחבו אחריהן רבים, תומכים ותומכים פחות, כי הוא היה מנהיג.

בצעירותו לא היה מודע לרעיון הציוני והיה רגיש לרעיונות ההומניסטיות הסוציאליות. אבל כשהועמד בפני הרעיון הלאומי של ציונות כפתרון לעם היהודי הכריע שזו הדרך. הוא התקרב לתנועת הנוער דרור בסאן פאולו וככל דרך חייו הוא חקר ולמד וקרא ממיטב ההגות הציונית הסוציאליסטית ונעשה אחד ממובילי התנועה. התודעה הזו דרשה הכרעה נמשכת: איך מוציאים את הרעיון לפועל – איך הופכים את התנועה לתנועה מגשימה ולא רק תנועה של אוהדים. כאן הנהיג דב עם קבוצת חברים הכרעה נוספת. הוא כינס סמינר במקום שנקרא LAPA בסן פאולו ודרשו מכל אלה שראו עצמם בוגרי התנועה שיקבלו החלטה חד משמעית שעוזבים את המשפחה ואת הלימודים ועולים לארץ ישראל להקים קיבוץ, שיהיה הונגורדה של הגשמת הרעיון של ציונות ושל סוציאליזם' שיהווה סמל ליהדות ברזיל ומושך את הנוער אחריו ומאידך יהיה חוד החנית להקמת חברה סוציאליסטית שיוונית בישראל. רבים נפלו בדרך , אבל מכאן והלאה, דרכה של

תנועת הנוער שאז נקראה כבר דרור הבונים היה חד וחלק: בוגר תנועה הוא זה שעולה לארץ ולקיבוץ.

דב היה מופת אישי, הוא ולא היה בין ראשוני העולים והתנועה היתה תנועת חושבת לא חסידים שוטים, כי אם אנשים שמעמיקים קרוא וחושב, שמחליטים ללכת בדרך מתוך מטרה ומתוך ידיעה והכרה. זו היתה תנועה שכלתנית ומגשימה.

בהמשך היו עוד צמתי הכרעות: השיתוף עם הארגוניאנים במפלסים לא צלח, היה יותר מדי אגו ודב סבר שצריכים להקים קיבוץ ברזילאי.

בחיפוש אחרי מקום התיישבות, התנועה הקיבוצית הציעה מקום נידח, עין זיתים, ודב הבין שצריכים להיות במקום מרכזי, ולהקים יחד עם קבוצים אחרים מעין רפובליקה קיבוצית, שתהיה לה השפעה על הפוליטיקה, הכלכלה, והחברה של המדינה. וכן נוצר הרעיון של שער הנגב והשותפות האזורית ההדוקה.

ושוב, בחזונו ראה דב לא רק קיבוץ, כי אם קיבוץ שיש לו אינטראקציה אקטיבית עם התנועה בברזיל, שהקיבוץ והוא המוציא לפועל של רעיונות התנועה בברזיל ושיש השפעה הדדית בין הקיבוץ לבין התנועה וכך נוצר הרעיון של הקיבוץ התנועתי – ברור חיל כקיבוץ תנועתי.

עוד הכרעה היתה במאבק עם התנועה הקיבוצית: התנועות הקיבוציות נהגה לחלק הגרעינים הבאים מחו"ל בין הקיבוצים השונים בארץ שסובלים מחוסר כוח אדם. דב הנהיג מאבק של ריכוז גדול של גרעינים בברור חיל כביטוי לקיבוץ הברזילאי ולקיבוץ התנועתי. בקצת הסברה ותחבולות הושגה המטרה.

המציאות חזקה מן האידיאולוגיות אבל עובדות היסוד נקבעו. המקום הזה ברור חיל, חי וקיים ובוטע, לדב יש זכויות רבות על קיומו.

בחיינו הפרטיים דב היה איש צנוע ועם לאה ניהלו חיים צנועים ולא נהנה לא אישית ולא כלכלית מה השררה. היה נאמן לחברי הקיבוץ ורבים רבים באו אליו ואל לאה בעת צורך והם השתדלו לעזור במיטב יכולתם.

הוא היה איש קרבות ומנהיגותו השאירה לפעמים צלקות אצל חלק מהחברים, ואולי היו כאלה שיגידו שעזבו את הקיבוץ בגלל הקרבות האלה. הוא השתדל תמיד לראות את טובת הקיבוץ אבל היה רגיש גם לחבר הפרט והשתדל בכל יכולותיו ללכת לקראתו.

דב סגד את המצוינות – הוא תמיד חיפש את הפרופסורים המצויינים, הרופאים המצויינים, החברים המצויינים – כל חבר ברור חיל היה אצלו מצויין וגם הפוליטיקאים המצויינים. כך חבר ליצחק רבין, כי ראה בו המצויין מכולם.

דב היה איש תנועת העבודה, ונשאר נאמן לה חרף כל הפילוגים. בפילוג הקיבוצי נשאר באיחוד הקיבוצים, בפילוג עם אחדות העבודה. נשער במפא"י. וגם אף כי העריץ את בן גוריון, לא הלך אחריו לרפ"י ואף כי העריץ את ברק לא הלך אחריו. כל אלה היו הכרעות פוליטיות אידיאולוגיות לא קלות.

כך היה נאמן גם לקיבוץ. חרף כל העזיבות, אף פעם לא העלה על דעתו לעזוב את הקיבוץ. אנחנו החברים ידענו שדב צמיר והקיבוץ חד הם ואנשים בחוץ שפגשתי ואמרתי שאני מברור חיל, מיד שאלו מה שלום דב צמיר?

דב נולד בנובמבר 1927 החל מנובמבר האחרון נכנס לשנתו ה-90.

הוא נולד בפולין בעיר חלם, שלפי הפולקלור היהודי היא העיר של הטיפשים, ותמיד צחק מן האירוניה של הדבר. בהשכלתו סיים תואר שני באוניברסיטה ולמד בהרוורד, כהגדרתו, אצל הפרופסורים המצויינים ביותר היה אוטו-דידקט וקרא בלי סוף. לפני שבוע כשדיברתי איתו אמר לי שהוא לא יכול לכתוב יותר, אבל קורא כל הזמן.

הוא היה מרכז משק, 3 פעמים מזכיר הקיבוץ, ניהל מחלקת ההסברה של מפא"י, היה מזכיר פנים של התנועה הקיבוצית היה עוזרו האישי של יצחק רבין כשהיה ראש הממשלה וקבל על עצמו לנהל את המפעל דקו בתקופת המשבר הגדול של המפעל.

דב התחתן עם לאה בסוף שנות ה-40 ונולדו להם 2 בנות, עדנה ואיריס ולהן 4 בנים. לאה שהיתה רעיה וחברה לדרך היתה לו משענת הביטחון וכשהיא נפטרה, אבד לדב שיווי המשקל והחיוניות עד סופו הטרגי.

כאן במקום שאנחנו עומדים, בחלקת אלוהים הקטנה הזאת בישוב ברור חיל, דב היה איש ענק וראוי שנזכור אותו, חבריו לדרך וחדשים שזה מקרוב באו.

לך בשלום ויהי זכרך ברוך.

אפריל 2016 – כתב אברהם שנפלד

אבא – דב צמיר

שינפלד שדיבר לפני רבים שנמצאים פה היום, יודעים לספר הרבה יותר ממני על תרומתו של אבא לתנועה למפלגה ובמיוחד לקיבוץ. את מה שאני יודעת שמעתי מאחרים, לכן אני רוצה לדבר על דב צמיר האבא ובעיקר הסבא.

אני לא אגזים אם אגיד שהתנועה, המפלגה ובראש וראשונה הקיבוץ שהיה יקר לו ובעצם מפעל החיים שלו, היו הילדים הראשונים שלו, ומאחר ומדובר ב"ילדים איך אומר, פרובלמטיים", הרי ששנים רבות עיקר מעייניו רעיונותיו וכוחו הופנו לטיפול בהם.

הוא חווה באמת ולראשונה, את ההנאה, וכל הכרוך בטיפול בילד בשר ודם ובליוויו שלו במעברים השונים של ילדותו וצעירותו, רק כשנולד גלעד, בני הבכור (ובמילים שלו – הוא תיקן דרך הנכדים את מה שלא הספיק לעשות עם בנותיו) והמשיך באותה התלהבות ומסירות עם כל אחד מהנכדים.

הוא נהנה מאוד מכל טיפול, אמבטיה, סיפור, ולא פחות מכך מלספר ולהתגאות, בקשר איתם ובהם במיוחד. והוא עשה זאת בדבקות כזו עד שלפעמים היה נדמה לשומע שהוא מספר לו בגאווה על ילדיו ולא על נכדיו. ההתמסרות והמעורבות שלו היו עמוקות וללא גבול הוא טרח להתעדכן מראש על מועדי הבחינות, טרח להתקשר לפני כל בחינה ולהבטיח שדיבר עם ה"בבה סאלי" ושיהיה בסדר, הוא ניסה ללמוד ולהבין כל תחום בהם היו הילדים עסוקים באותו זמן במסגרת לימודים במסגרת צבאית או מקום עבודה. הוא היה מוכן להסיע נכד מקצה הארץ לקצתה וחזרה (ואף עשה זאת), אפילו כדי להביא פריט שנשכח ושהיה חשוב לילד באותו זמן.

הוא כמובן הגיע לכל טקס, יום גיוס, יום הורים וכל מה שרק התאפשר והיה שותף מלא איפה שרק נתנו לו.

הוא היה סבא מעניין מאוד מאחר והיה לו ידע עמוק בתחומים רבים והוא ידע לשתף ולהעביר אותו גם לנכדיו כשרצו בכך. בשנים האחרונות כשאפשר היה הוא ישב שעות עם מאיר, וכל נכד שהתפנה לשיחות פילוסופיות ולסיפורים, ואני בטוחה שהוא הרוויח מכך לא פחות מהם.

מאז שהתגלתה מחלתה של אימא שהיתה דומיננטית ומשמעותית מאוד בחייו, הוא לא חווה רגעים רבים של שמחה ונחת, על אף שלא תמיד הסכים לשתף ולהתחלק בקשיים. לאחר מותה, הוא הסתגר, ואני יודעת שלא ענה לטלפונים ולרוב סרב לפגוש את אלו שניסו לסייע לו, לארח לו לחברה או סתם לדבר, ואני חייבת לציין לזכות את העובדה שאנשים המשיכו לנסות ולפעמים אפילו הצליחו.

על פי הבדיקות הרבות שעבר, הוא הוגדר בריא לחלוטין, אבל, השבועות האחרונים לא היו קלים לו עקב אירועים של איבוד הכרה רגעית שהביאו לנפילתו ולחבלות רבות עד זו האחרונה לפני שבוע שהביאה למותו.

לצערי, המרחק בין ביתי לקיבוץ, לא אפשר לי להגיע לעתים קרובות מספיק ולהיות איתו פיזית. עשיתי מאמצים להיות מעורבת מרחוק בחיים שלו (לפעמים טען שיותר מדי מתערבת), לסייע לו בנושאים בהם הוא אפשר לי. הקלה עלי הידיעה שיש בקיבוץ אנשים שהיו שם עבורו בכל רגע שהיה צריך אותם: דבורה שטרחה והתאמצה ולא ויתרה גם כשהוא צעק עליה כמו שהוא ידע, ושהיתה איתי בקשר רציף, כולל בימים האחרונים ממקום המצאה בארה"ב; רותי שבשבועות האחרונים החליפה את דבורה, דוריס שדאגה לתרופות ולבריאותו דורון, שהיה חלק פעיל ומאוד משמעותי בחיים שלו, שלומית שדאגה לו הרבה מעבר למה שהכתיבה לה משרתה, שיינפלד שסייע לנו מאוד במגעים עם המוסדות, ויקי השכנה הנהדרת שלו, ובמיוחד איריס שעמדה שם בחזית לא פעם מול ברקים ורעמים שהוא ידע להפיק וספגה לא מעט מהכעסים והתסכולים שהיו לו על המצב. אני מודה לכל אחד ואחת מכם ואף לאלו שלא הזכרתי, על שדאגתם להפוך את החיים של אבא לנוחים ונעימים יותר עד כמה שניתן, והייתם שם גם עבורי כשהיה צריך.

לא הספקתי להיפרד מאבא, אבל אני מוצאת נחמה בכך שהספקנו לפני שבוע לקיים מפגש שמח וחגיגי לכבוד יום הולדתה של איריס, והפגישה האחרונה שלנו היתה נעימה ומשמחת, וגם בכך שבזמן הקצר מרגע הפגיעה ועד למותו, הוא לא ידע שזה מגיע והוא לא סבל.

בא

אני לא יודע אם אתה שומע אבל אני מקווה שכן. ואם אתה שומע, אז בטח עוד יצא לנו לדבר, כך שאלו לאו דווקא המילים האחרונות. אך מה שהיה לא יהיה.

הזכרונות עולים ומתחלפים. תמונות ומילים בערבוביה. ברובם אנחנו מדברים. אנו הולכים בכביש של הקיבוץ עם כתמי הזפת. ידיך שלובות מאחורי הגב. מדי פעם כשאתה רוצה להדגיש משהו, אתה עוצר וממשיך לדבר כשאתה עומד. אתה מבין בועז, בעתיד מאזן הכוחות בעולם ישתנה וסין תהיה המעצמה החזקה ביותר. היא גדולה, מיליארד סינים, אבל חשוב מכך, יש מאחוריה אלפי שנים של תרבות ברצף.

אולי היום המילים האלו לא מפתיעות אבל אתה חוזר עליהן כבר 30 שנה. אתה שוכח שעצרנו וממשיך לדבר. אני רוצה שנגיע לרפת, אז אני מתחיל לצעוד וכך ההליכה ממשיכה עד העצירה הבאה. מהצעדות בכביש או מהספה בסלון ניהלת בתוך הראש שלך את העולם, המדינה המפלגה והקיבוץ. גם כשיכולת באמת להשפיע וגם כשלא היה ברור שאכפת לך. הדברים באים בעקבות חשיבה עמוקה, קריאה מרובה ודאגה אמיתית. ובהרבה מקרים

השפעת. העליה לארץ שסחבת אליה רבים, הקמת הקיבוץ וקידום המפלגה הם נדבכים מרכזיים בחיים שלך. אך מזווית הראיה הפרטית שלי, רוב הזמן במבט מלמטה, הדברים שקשורים בינינו היו משמעותיים ביותר. ולא תמיד הסכמנו. הגענו לא פעם לכדי צעקות. האם אפשר לאהוב מישו בלי לצעוק עליו מדי פעם? אך מבין אין סוף השיחות והוויכוחים נחרטו הדברים שחזרו ושהיו משמעותיים.

האצבע שלך מצביעה לראש שלי ואתה אומר בחיך אך ברצינות, אתה נולדת עם כוכב על המצח. אתה תשב במכון וייצמן ותחקור את הקוסמוס. האם ראית את העתיד או שעיצבת אותו? מאיפה בא הביטחון? לאמר לילד את עתידו? אולי שאבת השראה מסבא שלך שנפטר כשהיית ילד אבל נשאר דמות מרכזית עבורך. לא פעם הצבעת בגאווה על התמונה של הזקן עם הזקן הלבן שבחדר של המחשב. המחשב שהיווה את המצע לקשר העמוק שלך עם שלומי. אני זכיתי ליותר. שתלווה אותי לאורך כמעט 40 שנה והקשר בינינו הוא אחד המשענות היציבות עליו נשענתי ושעיצבו את האופי שלי. אין תחום ברור לנושאי השיחות. ורובן רציניות. ריצה, יוגה, רבין, חנובעל, שוגון, חורים שחורים, העבודה, המשפחה, דכאון, הספר שלך.

הזיכרונות רבים והרגשות הנלווים מגוונים, שמחה, עצב, עניין, דאגה, געגוע.

אבל מבין הזיכרונות צף אחד ממעמקים ועולה מעל כולם ודווקא בזיכרון זה אין מילים.

אני ילד. מסתכל דרך החלון כבר חצי שעה לכיוון הכניסה של יובלים. לפתע המכונית של הקיבוץ מתקרבת וחולפת בשער. אני יוצא מהבית ורץ במעלה המדרכה. שם נמצא עמוד בטון רחב ועגול עם מכסה ברזל משושה. אני יושב על העמוד מאושר, מתרגש ומחכה בצפייה. עוד כמה דקות יגיעו סבתא לאה וסבא דב.

8/4/2016

זה מכבר, טבע מי שטבע דימוי סמלי למקום הזה, המהווה פסגה מתונה ורכה למי שפניו לקיבוץ או ממנו.

ובדרך, מופנה המבט אל העמק הנדיב הנפרש מול העיניים, בעוד המחשבה עוברת לחברים הרבים העולים לזיכרון, בשלווה הצנועה של בית העלמין הזה.

גם לאחרונה, התרבו האירועים שזימנו אותנו לכאן, ובכל אחד מהם התווסף עוד מספר למניין השותפים לדרך החסרים לנו.

אבל היום, זה לא עוד חבר יקר שהולך מאיתנו: זאת הזהות שלנו, של כל אחד מאיתנו, כציבור שדבק באמונה וכיחידים שפעלו לאורה.

מעטים מאיתנו באמת הכירו לעומקה את תורת בורוכוב. מעטים ידעו באמת את מופת א.ד.גורדון או את הדרכתו הנאורה של ברל קצנלסון. לא רבים היו באמת חשופים למנהיגותו העיקשת והרואה לרחוק של בן גוריון. אבל בדמותו של דוב צמיר היה לכל אחד מאיתנו תמצית מנחה של דמויות מעצבות אלה, וזה תמך בנו בהתמודדות עם המהפכה שהוא הוביל בחיים האישיים והקולקטיביים שלנו.

וכל עוד הוא היה איתנו, יכולנו לחשוב שעדיין יש ערך למאבק, שעדיין אפשר לקוות בחזרה לישראל צודקת, לחברה סובלנית ולעשייה שפווה ופתוחה, המהווה מוקד השראה ומשיכה לעם בפזורה, לדורות הצעירים המתבצרים היום במראית-עין של מבט פרגמאטי על המציאות של הקיבוץ ושל המדינה.

מהיום, הרגשת יתמות היא הנפתחת בפנינו, יותר מהרגשת האבדן של חבר יקר וחשוב. נצטרך לגייס כוחות ממקורות שעדיין לא נגלים לנו, על מנת להקים מחדש את אותה אמונה, להדליק מחדש את האור מתוך החושך השורר מסביבנו בישראל 2016.

נכון, כבר זמן רב לא ראינו את דוב בעמדות מנהיגות שאפיינו אותו בתחילת דרכנו: אמנם הוא הגיע לרמה העליונה בשורות הפוליטיות, וראייתו המדינית וההיסטורית באה לידי ביטוי בחוגים מכריעים עד רגע מסוים. אבל, במרירות עלינו לקבוע כי החזון שלנו לראות אותו בראש המחנה לא התממש: אולי מפני שהוא לא צמח משורות הפלמ"ח, לא בסולם הפיקוד של צה"ל, לא מסיפון ה"אלטלנה" או מחבורות האצ"ל.

והשנים האחרונות – לעיני מי שכמוני היסס להתקרב לאישיותו הרצינית והמסוגרת – נראו שנים של בדידות ותסכול.

אני יודע שהוא לא סלח לי ולאחרים כמוני על עזיבת הקיבוץ. אבל אני גם יודע שהוא לא שמר טינה ולא ניתק ידידות ממעשה זה, ויותר מכל אחד אחר, הוא המשיך להשרות בנו את חוש ההזדהות עם ערכים קיבוציים כפי שרצינו שיהיו.

כך שזכורה לי לטובה הנוכחות שלו במפגשים, בדיונים ובפעילות, שהתקיימו בשנים האחרונות מסביב לציון 60 שנות העלייה מברזיל, בהם השתתפו יחד עם חברי הקיבוץ, גם מי שעזבו אותו, אך לא את העקרונות היפים שספגו ממנו ומהתנועה הברזילאית.

וכעת, מה נוכל לאמור ברגע עצוב זה של פרידה?

שנהיה ראויים לדרכו של דוב, שנזכור אותו במאמץ המתבקש מאיתנו, ושהבאים מעקבותיו ידעו למצוא מנהיג ולגבש תנועה חדשה וחיונית כפי שהוא עשה, ובאומץ הביא לשינוי כה עמוק בחיינו!

ויטוריו קוריןלדי

8/4/16

דב צמיר – o lobo solitario "הזאב הבודד" כן קראת לעצמך, וכזה הייתה כל ימי חייך.

אני זוכרת איך שמעתי לראשונה על אודותיך. הייתי נערה צעירה, חניכת תנועת נוער " דרור "ב-סן פאולו, ברזיל- שמה למדנו להעריך אותך ואת פעילותך.

אתה הייתה דמות כמעט מיתולוגית עבורנו- סיפרו לנו שדב צמיר –הוא המנהיג האידיאולוגי של התנועה והוא זה שהוביל והשפיע ביותר לשנות את דרכי התנועה, להפוך קבוצת צעירים אינטלקטואלים לא מחויבים לדבר, לתנועה פעילה, בה חבריה יהיו מוכנים לממש באופן אשי את רעיונות התנועה.

–אתה יזמת והנהגת את "סמינר "הלפה" ההיסטורית, בה הוחלט על עזיבת רוב חברי התנועה את לימודיהם האקדמאים, ולהתחייב לעלות לארץ ישראל, לבנות חיים חדשים, צודקים ושיויונים יותר –במילים אחרות- להקים קיבוץ.

וכך הגענו, כל שנה קבוצה של צעירים, אידיאליסטיים וחולמים על עולם טוב יותר. באנו להגשים את החלום. במשך השנים הרבה חברים, טובים ויקרים, התאכזבו, ושינו את דרכם, הם אמרו: "זה היה חלום נעורים"–

אבל אתה, דב, נשארת נאמן לחלום, הקדשת את חיך לפעילות ציבורית בקיבוץ, בתנועה – במפלגה.

השנים עברו, שינויים התרחשו, אך לא שמענו ממך, אף תלונה, חרטה, אכזבה, כעס. המשכת לעסוק בחשיבה, בקריאה ובכתיבה.

היית ונשארה "זאב בודד" – אך תמיד היית קשוב לחברים, ועזרת ועודדת רבים מהם- בשעות הקשות שלהם.

אתה כדרכך לא נהגתה לחלוק את רגישותך, עם אחרים. יחד עם זאת תמיד דיברת ושימחה וגאווה על הבנות שלך, ועל הנכדים המוכשרים והמיוחדים שלך.

כשלאה ז"ל נפטרה, אמרת "אני לא יכול לדמיין את החיים בלי לאה".

בשנה האחרונה, לא הסכמת יותר, שנבוא לבקר אותך, וידענו שאתה יודע, שאנו אוהבים אותך. גם לטלפונים לא ענית.

כיבדנו את רצונך, אך דע לך שאתה נשאר חרוט בלב שלנו, כאדם יקר ומיוחד, חלק משמעותי של ההיסטוריה של כולנו.

תנוח בשלום, באהבה, סוזנה

8.4.16